

Rede van de heer J.J.A. Berger uitgesproken op de Partijraadsvergadering van 18 maart 1972.

Ik moet U zeggen Voorzitter ik heb op zijn minst 2 achterstanden op U. In de eerste plaats dat het mij niet is overkomen dat ik in een Wassenaars bos door een dame achterna gezeten ben en de tweede is, maar die is U bekend, dat ik meer weetgierig dan wetenschappelijk ben en dat ik dus vaak zaken accepteer in die zin dat alles wat ik zeg uiteraard en in de eerste plaats politieke taal is, en die achtergrond die U geschied heeft vanuit Uw wetenschap gewoon buiten mijn discussie laat. Hoewel dat een tikje moeilijk is gemaakt niet zozeer door U als wel doordat de feiten zich wat door elkaar mengen in het publieke leven in Nederland en die feiten heb ik ook te aanvaarden.

is een commissie van zes genaamd naar de heer Mansholt. Het zijn er zes. De heer Mansholt die zoals U allen, dames en heren, bekend is een zekere hunkering naar Karel II niet helemaal kan onderdrukken en daarmee wordt dan Karl Marx bedoeld en niet Karel de Goede die nl. een successie-oorlog achterliet en ik neem aan dat dat niet het probleem is, maar die zonder twijfel onder het bevel van het plan Mansholt onmiddellijk voor een fossiele omwerking zou komen vanwege het feit dat hij een uitermate klein gezin had. Ik wil direct maar met een tweede opmerking beginnen voordat ik met de punten kom die verband houden.

De politieke wereld is in Nederland nogal ingewikkeld, gecompliceerd, vele partijen en de problemen wisselen zich de laatste tijd ook nogal eens af. De Drie van Breda heeft de Voorzitter al over gesproken, ik zal daar straks nog wel enkele opmerkingen over maken, onderwijsdebatten in Tweede en Eerste Kamer, debatten over de auto's, de ruimtelijke ordening, debatten over internationale politiek enz.

In het plan Mansholt staat men ik onder punt 2-5, dat Nederland het gidsland zou moeten zijn in de verwezenlijking van die politieke plannen. Ik spreek dus over politieke plannen. Dat zal op zijn minst enige problematiek met zich mee brengen, niet dat Nederland zich niet graag gidsland voelt want ik dacht dat dat een rol is die Nederland zich politiek meestal op het lijf geschreven voelt. Er is niet zo heel veel in de wereldpolitiek of wij geven ons politiek dan wel moraliserend commentaar daarbij en hoewel wij zelf onze politieke verhoudingen niet goed vinden stellen we ze onmiddellijk ten voorbeeld aan de anderen om ze over te nemen.

Maar ik doel op twee dingen.

Terwijl in Nederland steeds meer mensen in bepaalde kringen naar het districtenstelsel hunkeren vanwege meer duidelijkheid beschouwt Mitterand in Frankrijk als een van zijn politieke overwinningen dat hij het evenredigheidsstelsel in zijn programma gaat introduceren tijdens de verkiezingen, de eenheidsverkiezingen.

Terwijl wij aanvankelijk helemaal gebukt gingen en Drees een nauwelijks aanvaardbare man vonden sommigen dat hij een zekere omvanging van beleid, een zekere soberheid, een zekere beheersing van de groei wilde want bezuiniging is echt minder, is nu de situatie dat wat dat betreft er heel wat mensen zijn die hem graag overtreffen al zelfs uit het parlement.

Maar U zult zeggen dat vindt ik op zich zelf niet zo boeiend en dat kan ik ook lezen. Boeiend in de functie van gidsland is dat de tweede man van Labour ik bedoel niet Glicky Harold maar Jenkins die nu een grote rede heeft gehouden die centraal stelt de strijd tegen de armoede, tegen de soberheid en ik ga niet verder op die redevoering in ik vind het alleen voor het beeld van Europa nogal interessant dat indien wij de gids zullen worden of moeten worden dat we dan wel op een aantal problematieken stuiten en dat ook na januari d. Hoer Mansholt het niet eenvoudiger krijgt in Europa, dat is gewoon een gegeven.

Nu sta ik voor een aantal problemen en ik zou eigenlijk het liefst een aantal problemen niet bespreken omdat de Voorzitter ze heeft besproken en ik niet van een dubbele bespreking houd.

Dames en heren een enkel probleem mag ik gewoon niet voorbij gaan omdat ik hier ste om verantwoording af te leggen voor het gevoerde beleid in de Tweede Kamer op een zeer essentieel onderdeel nl. de Drie van Breda en nu zullen zowel de Voorzitter als U wel van mij willen accepteren dat ik dat dan doe in een zekere beporking omdat ik al wat gezegd is niet hoeft te herhalen.

Indien U van mij op dit punt dus een vrij emotioneel verhaal krijgt dan is dat niet wegens gebrek aan emotie maar vanwege een bepaald aspect onzer rechtsstaat die ik graag opnieuw eens zou willen belichten en wat scherper zou willen belichten.

voorop, maar dat is U reeds bekend, dat de Fractie hierover vele malen heeft
word, buitengewoon als U dat bij dit onderwerp zo mag noemen prettig. vergaderd
de zin dat ieder van de beginne af aan erkende ieders recht dat je voor een persoon-
ke beslissing stond en dat die ook gewoon niet door een ander is over te nemen maar wel
dat het natuurlijk een hoogst belangrijke zaak is.

Ik stel dan ook in dit kader van mijn speech en zeer bewust het vraagstuk zo dat het
mij om de Drie van Broda gaat en het rechtskarakter en niet om die ene man uit Nijmegen
die gaaf en wat politiek onhandig is misschien. Daar mag U wat mij betreft over dis-
cussieren maar daar gaat het mij niet om. Het is een vraagstuk wat ik daarnaast graag
zou willen behandelen. Een vraagstuk wat ikzelf heel belangrijk vindt.

Wat is nl. de zaak.

De regering wilde aan de Drie gratie verlenen.

Nu staat van de gratie in onze handboeken een ding als een paal boven water, dat dat een
individuele zaak is en een individuele beoordeling behoeft. Het is niet meer zoals het
eens was een soort recht van genade van de soevereine vorst maar het is een correctief,
en daar leg ik de nadruk op, een correctief voor bijzondere gevallen door de Kroon.
Individueel, helemaal individueel en ook niet quasi individueel, helemaal echt individu-
eel.

Dus niet zoals het gratiebesluit van 4 november 1919, aan het einde van de Eerste Wereld-
oorlog, U kunt het vinden als U het na wilt lezen, waarop terecht veel kritiek is geweest
omdat het een collectief karakter droeg. Nee, een echte individuele hantering van het
gratierecht, en dat individuele recht hebben we nooit betwist, met natuurlijk als het
toegepast wordt de mogelijkheid van buitengemeen scherpe kritiek of felle kritiek van de
Kamer zoals de Kamer dat wenst te geven of als men dat niet wil toepassen op een indivi-
dueel geval niet wordt toegepast. Dus het gaat hier om beginsel. De spons halen over
delicten omdat ze zolang hebben geduurd dat kan nou net niet. Ook niet als de aanvraag
aanvraag op zichzelf individueel zegt, want de toetsingsnorm was een collectieve, heel
lang gezeten hebben. En ik wil opzichzelf daar van niet verhelten, dat dat een hele lange
tijd is. Maar het gaat mij om wat U uit de rest wel zal blijken, nl. dit.

De zuivere jurist, Professor van Agt, nogmaals wiens persoon voor mij als persoon buiten
discussie staat, slechts als minister in discussie is, en ik hoop dat dat zo kan blijven,
de zuivere jurist van Agt staat dan ook niet tegenover een Kamer die je allerlei andere
gevoelens en allerlei psychologische zaken laat wegen, maar die sociaal psychologische
gevoelens en zaken hoorden in de rechtsoverweging te staan i.p.v. naast de rechtsover-
weging.

Nou mag U direct tegen mij zeggen, ze blijven toch zitten het doet er niet zo veel toe.
Maar in de politiek doet het er voor mij wel toe want ik wil niet hebben dat er een soort
onderscheiding komt van een minister die zegt ik handhaaf mijn rechtsopvattingen maar
sociaal psychologisch aanvaard ik wel dat instituut en daar trek ik ook mijn conclusies
uit nl. dat ik dat volg.

Een goede zaak was het geweest al maakt het feitelijk niets uit als de heer van Agt
en de regering deze rechtsoverweging in het totaal had betrokken.

En ik zal U ook direct zeggen waarom. Dat kan ook alleen maar juridisch dan want
tenslotte had men over de collectieve gratiering besloten naar de Kamer te gaan en hoe
men daar ook over denkt een schoolvoorbeeld van pure juridische benadering was het in
geen geval. Dat het politiek misschien verstandig was laat ik geheel terzijde.

En ik wil U dan ook wel heel nadrukkelijk zeggen dat ik nu heel wat beter vindt, het
gaat me niet om de praktijk, in juridische opvattingen van zijn voorganger de heer Polak,
die rondweg stelde, dat hij het niet deed laat ik helemaal terzijde, maar die rondweg
stelde de straf levenslang is volgens het thans geldende Nederlandse Wetboek inderdaad
levenslang.

Zegt men levenslang is te lang en moet na het uitzitten van 20 jaar, maar toen was het '68
zoals bij die Drie het geval is, een eind aan die straf komen dan keert men zich tegen
de huidige wet, dan vindt men de wettelijke regeling onjuist, onrechtvaardig en in strijd
met onze rechtsopvatting en dan hij dan verder en dan gaat men dus over tot wetswijziging.

En waarom zeg ik dat nu. Niet om de heer van Agt, dat heb ik nu al drie keer gezegd, dat
hoeft niet meer, maar omdat ik nu graag deze discussie in Nederland niet langer zie, er
is een politiek wat ongeschoolde, superieure jurist die exact het rechts denken vertolkt
en dan zijn er een aantal andere Nederlanders die daar wel gevoel voor hebben maar die in
de eerste plaats de sociale psychologie inbrengen.

...mogmaals, dat is niet meer een discussie over een politieke handeling maar wel terwille van de zuiverheid.

Want tegenstanders zoals ik en zoals mijn fractiegenoot Keuning en zoals zovele anderen die benaderen het ook uit die rechtsstaat dat zal de heer van Agt trouwens niet ontkennen. En dan heeft de heer Keuning het recht nog aan toegevoegd dat het hier niet om het gewone strafrecht ging maar om hele bijzondere rechtsregels. Maar ik voor mij houd zelfs staande dat zelfs binnen dat gewone strafrecht bij de afweging tal van zaken horen en dat hantering van wat er geschreven is mogelijk tot de minste fouten leidt.

Mijn hele betoog Voorzitter, doet niets af aan het feit dat ik gelijk de heer Keuning zoi afkeur emoties die tot pressie op een minister leiden. Het doet niets af aan het feit dat ik hoop dat men opzichzelf de zaak niet nodeloos oprakelt. Maar als je in de politiek staat dan heb je er wel behoefte aan om te zeggen hoe je het politiek ziet. En ik wil graag zeggen dat ook die leden van de Kamer die daar voor die beslissing mee stonden om hun oordeel, want dat werd gevraagd, uiteraard niet een beslissing te geven, dat die dat deden na zorgvuldige afweging van voors en tegens en op grond van ons geschreven Staats- en Strafrecht, en niet omdat ze zich plotseling sociaal psycholoog voelden.

En daarom heb ik het communiqué, dat ik in vele opzichten natuurlijk met vreugde heb aanvaard, had ik toch liever gewoon in gelezen, de regering hoort de discussie in de Kamer, luit enz., wijst deze verzoeken af en uiteraard blijft het individuele gratierecht bestaan.

En waarom zeg ik dat.

Ik vind dat mijn stelling het meest duidelijk wordt onderschreven door de minister zelf als hij zegt: we zullen nu een onderzoek naar de individuele kant van de zaak instellen. Dat kan dus maar juist zijn indien er toch een collectief karakter aan gegeven was. En dat staat er ook met zoveel woorden in de brief nl.:

Naar het oordeel van de regering behoort de gevangenenhouding van de drie oorlogsmisdadigers die ongeveer 27 jaar heeft geduurd, thans een einde te nemen.

Dat is duidelijk een collectieve norm, en de groep van deskundigen die kan pas zin hebben als het individuele niet is afgerond. Trouwens er staat met zoveel woorden: een nader onderzoek doen instellen naar de lichamelijke en geestelijke toestand van elk der drie gedetineerden. Dat nader onderzoek is dus duidelijk noodzakelijk om de individuele gratiering wel of niet, wel of niet zeg ik, maar in ieder geval het individuele gratieringsrecht goed te hanteren.

Er ligt in mijn woorden geen grote bezorgdheid in die zin dat ik vind dat men daar zware woorden bij moet gebruiken. Maar ik zou in de toekomst graag af willen van een discussie waarbij de een zich eventueel een groter man vindt met een groter sociaal psychologisch inzicht en de ander met een juridisch. Nou ben ik dat natuurlijk onmiddellijk wat dat laatste betreft bereid van een hoogleraar te aanvaarden, een hoogleraar. Niet van een minister die om op zichzelf begrijpelijke redenen bij de aanvraag a/kamer nou niet in de eerste plaats dacht ik het met de hoogleraar eens zou zijn geweest over de toepassing van het gratierecht. Een politicus kan zich dit soort dingen best indenken maar dan moeten ze ook zo aan den volke en aan ons verteld worden.

Ik heb, dames en heren, daar even bij stilgestaan en ik heb daarbij niet gesproken over de drie van Breda zelve, ik heb niet gesproken over de positie van de minister om het enkele feit dat voor mij de zaak eigenlijk van de begin af zo lag, ik behoor tot diegenen, die zaak komt vroeg of laat en dat wordt vanzelf een felle discussie, maar dat is voor mij altijd een discussie waar elke regering voor kan komen te staan. Dus ik denk daarbij niet in termen van crisis of van personen maar in termen van zaken en in termen van recht.

Ik heb dat nu vanmiddag proberen te doen en als U zegt en daar ontbreekt dan die dimensie aan van gevoel voor het leed dat de slachtoffers is om te doen, die ontbreekt helemaal niet, maar ze wordt niet groter als ik 'm nu nog eens herhaal.

Ik dacht dat ik zelfs van enig begrip zou betonen als ik het zo kort mogelijk op dit punt zou houden.

Wat ik wel zou willen zeggen is dit.

via deze vergadering maar: Laat men niet de Nederlanders indelen in degenen die de barmhartigheid zoeken en de anderen die de wraak zoeken, maar laten de tegenstanders, waar ik toe behoer, de voorstanders ook niet te gauw verdoemen of met een bepaalde religie verbinden, en dan toch zachtjes een waardeoordeel uitspreken. Het is echt voor enkele voorstanders moeilijk geweest om voor te zijn en het is echt voor enkele tegenstanders moeilijk geweest om tegen te zijn. En de opperste wijsheid is geen minister, geen journalist en geen politicus gegeven.

Ik heb tegen de heer Keuning een keer gezegd in een gesprek onderling, zoals je dat zegt in een gesprek onderling* och Klaas wat je kunt doen is naar de kleinste fout zoeken en meer zit er voor ons deze keer niet in.

Ik wou dit graag hierbij afsluiten met uw goedvinden vanuit deze kant benaderd. En ik wou graag overstappen naar het plan Mansholt. En ik hoop dat ik niet weggefloten word als ik met een waardeerend woord begin, want dat ga ik n.l. doen. Ik moet u zeggen, dat het me nieteens moeite kost. Ik ben blij, dat de "drie", het is een commissie van zes, de drie partijen P.v.d.A., D'66 en P.P.R., u mag ook P.P.R. D'66 en P.v.d.A. noemen, dan ben ik maximaal evenwichtig geweest, maar ik ben blij dat die mij in de gelegenheid stellen daarover een oordeel te geven en met mij bedoel ik, een fractievoorzitter, maar het kan ook een andere zijn. Ik ben ook nog bereid te aanvaarden, dat het wat gejaagd is gemaakt en dat je hierna het gevoel krijgt, dat er meer dan een man aan het werk is geweest. Misschien doe ik lang genoeg in de politiek mee om hier begrip voor te hebben dus dat relativeert en ik ben ook blij dat de discussie deze keer eens niet gaat over de pro of anti K.V.P.-motie en bovendien na Vrij Nederland over Marcel van Dam en het daarop volgende stuk, kan ik er ook geen wijsmeer uit, hij heeft een ombudsman nodig om er uit te komen. Dus ik bepaal me hiertoe. Voorzitter, ik ben geen futuroloog dus ik kan niet zoals u, ik bedoel dit met veel respect, dus ik kan niet zoals u zeggen: die jongens van Rome, die weten het niet zo, ik ben wel voor een deel van mijn jeugd opgevoed in de term "de jongens van Rome weten het niet zo goed", maar dat waren heel anderen en nu ik die jongens wat heb leren begrijpen nu zet u me weer voor een probleem, want u weet het inderdaad goed. Ik heb een iets andere benadering, maar dat komt omdat ik een practizerend politicus ben, en dat is deze: een mens moet voor twee reacties bij deze zaken oppassen, dat is van het te bagatelliseren - het komt van die drie en die hebben het gebaseerd op Rome - en dus moeten wij er wel tegen zijn. De andere reactie is: we gaan toch met z'n allen naar de bliksem, we moeten als het kan ~~er~~ noch op zondag maatregelen nemen en een derde reactie is deze: ik zie voldoende milieuvervuiling en voldoende verontreiniging om te zeggen: ook als die mensen van de club van Rome het wetenschappelijk niet zo goed weten, of het minder goed weten, ze weten het in ieder geval beter dan ik, voor het nageslacht neem ik in zoverre de zaak ernstig dat ik liever het risico neem de zaak iets te ernstig te nemen dan hem te bagatelliseren. En in zoverre bevind ik mij, samen met de voorzitter, tegenover dit probleem. En toen ben ik dat boek gaan lezen en toen dacht ik bij mijzelf, toen was er één krant, maar ik lees er zo afgrijselijk veel, ze zeggen zo weinig iets goeds over me, dat ik er steeds meer moet gaan lezen. Toen zei er één krant: ja, maar dat moet nu één groep, een partij niet haar eigendom maken, je moet daar vrij⁷over denken. Ik dacht, ha, ik ben in. Maar, mijn eerste teleurstelling was er alweer, want op het eind van het rapport, begaat de commissie de ernstige fout van uit haar doelstelling⁷ wel partijpolitiek

koel

om het

...het wel partijpolitiek te maken.

Het staat er namelijk. Ik citeer gewoon, dat het een zaak is van de progressieve drie en nou kan het natuurlijk zijn dat ze gedacht hebben, die groep is groter dan wij maar het wordt toch teruggebracht.

Maar ook dat merk ik op en brengt me niet tot een oordeel anders dan op zaken. Want eigenlijk kan ik er best tegen dat een maatschappijbeeld door de ene groep wordt naar voren gebracht waar de ander over kan oordelen. Misschien is dat wel nuttig. En ook dat verleidt me dus niet tot onnodig scherpe tegenstellingen.

Waar mijn bezwaren liggen dat zal ik U proberen aan de hand van de feiten te zeggen en U ziet Voorzitter ik blijf van Uw vakgebied af want ik heb het zo verstaan, Mansholt en de zijnen hebben hier een politiek stuk voor mij op tafel gelegd. Want Mansholt is geen futuroloog en den Uyl is geen futuroloog, dat is gewoon de denker waar Mansholt alsmaar naar zoekt, maar hij heeft hem vlak bij de hand, maar dat moet hij weten, en die mensen hebben voor mij een politiek stuk op tafel gelegd.

En wat zie ik nu, dat dat politieke stuk, dat heeft een geloof in de centrale overheid, waarvan ik niet kan zannemen dat een man met een ambtelijke ervaring als Mansholt dat überhaupt kan hebben. Niet omdat ambtenaren slecht zijn, ze zijn ook niet beter dan anderen, maar om bij zo een centraal apparaat alle beslissingen te leggen of gedecentraliseerd vanaf dat centrale apparaat, ieder die de overheid kent weet wat het kost om een centraal apparaat iets te laten decentraliseren, en dan er aan toe te voegen dat dat toch wel een ernstig probleem voor de democratie is, ja dat is het dat haal je de donder, maar dan moet je toch wel iets meer over zeggen dan dat het een ernstig probleem is. Want dit zijn onverdachte democraten, dames en heren, onverdachte democraten. En die hebben dat probleem niet geschetst omdat ze dat niet zijn maar om wel. Maar ze hebben het wel laten liggen. Dat is opmerking een.

De opmerking twee is dat ik zeg: deze opstelling is schijnbaar modern. Als U deze grote problemen aan wilt pakken, zul je ze samen met het bedrijfsleven moeten aanpakken. Niet in tegenstelling tot, maar samen, al was het maar om dat bedrijfsleven de technische methode voor je te laten vinden om de milieuverontreiniging te lijf te gaan. Ze maken vuil, maar je hebt ze ook nodig in dit kader.

Dan is er een derde opmerking, die theoretisch lijkt, maar ik moet toch eerst nog even zeggen dat deze wat administratieve methode van de benadering van het probleem van mijn verontrusting, maar nog wat anders zegt.

Dat is nl., hoe komt men eigenlijk tot dat begrip Nationaal Nut, waarover Professor Pen in de Haagse Post iets heeft gezegd en de heer Gruyter naar ik meen, vandaag iets, maar dat heb ik nog niet gelezen want ik had geen tijd. Maar hoe komt men daar op, ik snap het wel. Men heeft op pagina 11 nl. een geheel onderwets begrip van welvaart gehanteerd, welvaart in de materiele zin om het op pagina 22 meen ik, goed te doen nl. in de ruime zin, waarbij alle schaarse goederen, dus ook eventueel water en milieu, inbegrepen zijn en in die tussentijd heeft men het woord Nationaal Nut uitgevonden en als men het van het begin af aan goed had gedaan, had men dat woord waarmee geen hond uit de voeten kan, en dus ook geen politicus, en er is geen enkele relatie hoor, voor alle zekerheid, maar dan had men dat niet nodig gehad.

En mijn derde opmerking Voorzitter over dit plan, wat ik meer dan een keer heb gelezen, omdat ik het zo gewichtig vindt, is dat het vergaat van gebrek aan samenhangendheid. Ik wil U daar een voorbeeld van geven.

Daar wordt in de eerste plaats de kapitalistische wereld min of meer beschreven op pagina 8 of het pagina is uit de Wells of Nations of Adam Smith. Maar die wereld is niet meer zo, die wereld is niet meer zo. Daar zijn allerlei invloeden op die wereld, daar is een sociale wetgeving, daar is bemoeienis van de Overheid, er is bemoeienis van de Gemeentelijke Overheid, kortom we hebben een zeer gecompliceerd maatschappijbeeld. En we hebben het maatschappijbeeld waarbij iedereen zegt het optimaal maatschappelijk welzijn, bedoeld is waarschijnlijk bij de vertaling, welvaart, ontstaat als alle op eigen belang berustende individuele beslissing door het prijsmechanisme worden gecoördineerd.

Dat is de beschrijving van de maatschappij zoals die was, niet meer is, zal zijn. En als ze nl. zo was, was het hele boek en de hele rede van Drees over de subsidies nooit nodig geweest.

Maatschappij is echt, dat was dan het kritische, maar ook het positieve deel was niet nodig geweest.

om het wel partijpolitiek te maken.

Het staat er namelijk. Ik citeer gewoon, dat het een zaak is van de progressieve drie en nou kan het natuurlijk zijn dat ze gedacht hebben, die groep is groter dan wij maar het wordt toch teruggebracht.

Maar ook dat merk ik op en brengt me niet tot een oordeel anders dan op zaken. Want eigenlijk kan ik er best tegen dat een maatschappijbeeld door de ene groep wordt naar voren gebracht waar de ander over kan oordelen. Misschien is dat wel nuttig. En ook dat verleidt me dus niet tot onnodig scherpe tegenstellingen.

Waar mijn bezwaren liggen dat zal ik U proberen aan de hand van de feiten te zeggen en U ziet Voorzitter ik blijf van Uw vakgebied af want ik heb het zo verstaan, Mansholt en de zijnen hebben hier een politiek stuk voor mij op tafel gelegd. Want Mansholt is geen futuroloog en den Uyl is geen futuroloog, dat is gewoon de denker waar Mansholt alsmaar naar zoekt, maar hij heeft hem vlak bij de hand, maar dat moet hij weten, en die mensen hebben voor mij een politiek stuk op tafel gelegd.

En wat zie ik nu, dat dat politieke stuk, dat heeft een geloof in de centrale overheid, waarvan ik niet kan aannemen dat een man met een ambtelijke ervaring als Mansholt dat überhaupt kan hebben. Niet omdat ambtenaren slecht zijn, ze zijn ook niet beter dan anderen, maar om bij zo een centraal apparaat alle beslissingen te leggen of gedecentraliseerd vanaf dat centrale apparaat, ieder die de overheid kent weet wat het kost om een centraal apparaat iets te laten decentraliseren, en dan er aan toe te voegen dat dat toch wel een ernstig probleem voor de democratie is, ja dat is het dat haal je de donder, maar dan moet je toch wel iets meer over zeggen dan dat het een ernstig probleem is. Want dit zijn onverdachte democraten, dames en heren, onverdachte democraten. En die hebben dat probleem niet geschetst omdat ze dat niet zijn maar om wel. Maar ze hebben het wel laten liggen. Dat is opmerking een.

De opmerking twee is dat ik zeg: deze opstelling is schijnbaar modern. Als U deze grote problemen aan wilt pakken, zul je ze samen met het bedrijfsleven moeten aanpakken. Niet in tegenstelling tot, maar samen, al was het maar om dat bedrijfsleven de technische methode voor je te laten vinden om de milieuverontreiniging te lijf te gaan. Ze maken vuil, maar je hebt ze ook nodig in dit kader.

Dan is er een derde opmerking, die theoretisch lijkt, maar ik moet toch eerst nog even zeggen dat deze wat administratieve methode van de benadering van het probleem van mijn verontrusting, maar nog wat anders zegt.

Dat is nl., hoe komt men eigenlijk tot dat begrip Nationaal Nut, waarover Professor Pen in de Haagse Post iets heeft gezegd en de heer Gruyter naar ik meen, vandaag iets, maar dat heb ik nog niet gelezen want ik had geen tijd. Maar hoe komt men daar op, ik snap het wel. Men heeft op pagina 11 nl. een geheel onderwets begrip van welvaart gehanteerd, welvaart in de materiele zin om het op pagina 22 meen ik, goed te doen nl. in de ruime zin, waarbij alle schaarse goederen, dus ook eventueel water en milieu, inbegrepen zijn en in die tussentijd heeft men het woord Nationaal Nut uitgevonden en als men het van het begin af aan goed had gedaan, had men dat woord waarmee geen hond uit de voeten kan, en dus ook geen politicus, en er is geen enkele relatie hoor, voor alle zekerheid, maar dan had men dat niet nodig gehad.

En mijn derde opmerking Voorzitter over dit plan, wat ik meer dan een keer heb gelezen, omdat ik het zo gewichtig vindt, is dat het vergaat van gebrek aan samenhangendheid. Ik wil U daar een voorbeeld van geven.

Daar wordt in de eerste plaats de kapitalistische wereld min of meer beschreven op pagina 8 of het pagina is uit de Wells of Nations of Adam Smith. Maar die wereld is niet meer zo, die wereld is niet meer zo naar zijn allerlei invloeden op die wereld, daar is een sociale wetgeving, daar is bemoeienis van de Overheid, er is bemoeienis van de Gemeentelijke Overheid, kortom we hebben een zeer gecompliceerd maatschappijbeeld. En we hebben het maatschappijbeeld waarbij iedereen zegt het optimaal maatschappelijk welzijn, bedoeld is waarschijnlijk bij de vertaling, welvaart, ontstaat als alle op eigen belang beruste individuele beslissing door het prijsmechanisme worden gecoördineerd.

Dat is de beschrijving van de maatschappij zoals die was, niet meer is, zal zijn. En als ze nl. zo was, was het hele boek en de hele rede van Drees over de subsidies nooit nodig geweest.

Maatschappij is echt, dat was dan het kritische, maar ook het positieve deel was niet nodig geweest.

is een verouderd maatschappijbeeld schetsen en dat zou ik allemaal niet zo erg vinden als de conclusies er niet aan worden verbonden.

Maar, Voorzitter, U vergeeft het mij dat ik nog even over dit voor mij en ik dacht ook voor U belangrijke punt doorga, het moest schrik ik eigenlijk van de pagina's 32,33 en 34.

Kijk, iedereen die erkent dat de Overheid terwille van het individu moet ingrijpen kunnen. Iedereen die die laissez faire, laissez aller maatschappij heeft losgelaten en bewust kwijt wil, die worstelt met het probleem van de verhoudingen, het probleem van de machten, het probleem van niet alleen de formele, maar ook van de materiele democratie. Die formele, die kan ik en die kan ieder van U makkelijk schrijven. En als ik nou die pagina's neem, dan denk ik in de aanvang, och dat is zo gek nog niet, ze relativieren het, ze zeggen je moet dat niet allemaal even strak zien, er moeten nuances mogelijk zijn en dan voel je je nogal thuis. Maar als ik doorlees dan komt er tenslotte op pagina 33 te staan: ruwweg geformuleerd zijn we dus van mening dat de aard en omvang van de huidige problemen een grotere centralisatie van de besluitvorming vereist, en dan kom ik op 34 en daar gaat het dan in die centralisatie door, en dan begin ik eigenlijk pas goed te schrikken als er dan ook de wetenschap bij betrokken wordt.

Want het wetenschappelijk onderzoek, want dan wordt er wel gezegd het wetenschappelijk onderzoek mag wat de uitvoering betreft naar een ander, maar dan staat er: dient te bezitten de uiteindelijke beslissing over kapitaalstromen, investeringen, de omvang niet de uitvoering, maar de omvang en de uiteindelijke beslissing van het wetenschappelijk onderzoek. En dan ben ik nogal aan een paar problemen toe nadat ik die pagina's heb doorgevoorsteld, nou dat is helemaal niet het juiste woord, want het is heel best leesbaar. En dan moet ik toch eerlijk zeggen dat ik dat stuk, dat ik zoals ik zei, een paar keer heb doorgelezen, eenvoudig vergeet van innerlijke onsamenvangheden als dat Nederlands was, dat is het niet, maar van gebrek aan samenhang en van tegenstellingen, maar wat ik er vooral aan mis zijn twee andere dingen.

Daar doemt voor mij een maatschappij op waar mij niet voldoende, wel wat de personen betreft, maar daar gaat het natuurlijk niet om, maar waar mij niet voldoende garanties voor een maximale democratie in zijn verwerkt, hoewel wel bedoeld, en als ik het eerlijk mag zeggen voor de menselijke improvisatie is gewoon geen enkele plaats meer. Die speelbaarheid, die gekheid, die iedereen van ons eigen is, is allemaal in overheidsdenken vergaan.

En brengt mij dat nou tot de conclusie dat dit soort rapporten zoals een geestverwant van de drie schreef, ik neem aan dat het een geestverwant is, maar die zegt het veel scherper dan ik, die zegt: nou daar staat eigenlijk geen woord nieuws in. Behalve dat een aantal onderwerpen in een politiek context is geplaatst bevat het rapport geen woord nieuws. En verder staat er dan: de meest slonzige medewerking van het meest domme wetenschappelijke bureau had het moeilijk kunnen verbeteren. Nou, wij hebben geen wetenschappelijk bureau, dus ook geen subsidie hiervoor, dus van ons kan het niet komen.

Maar toch zou ik het daar niet mee af doen. Er is hier nl. een soort denken op tafel gelegd wat de moeite waard is van het verder te onderzoeken en het is U dan nu wel duidelijk dat 't voor mij een onaanvaardbaar maatschappijbeeld is, maar daarom meen ik 't wel ernstig. Het is in ieder geval prettiger om over dit soort vraagstukken te debatteren dan voortdurend of nou wel of niet van wie of wat ook een anti KVP-motie moet bestaan. Dus in zoverre is het een uiterst belangrijk rapport. En in ieder geval voor ons is er daarnaast of reeds eer, toch wel deze prettige conclusie: dat dat denken van Drees, laten we er maar eerlijk in zijn, exact, dat hij toch het eerste, niet dat hij het eerste bedacht heeft, want het is natuurlijk in stukken bedacht, maar goed geformuleerd heeft, dat je je soms terug moet houden terwille van dat ruimere welvaartsbegrip, dat dan welzijn wordt genoemd, dat dat denken van Drees eenvoudig geaccepteerd is. Zij het dat ze er nog een aantal dingen bij bedacht hebben, die hij dan niet wil, maar dat laat ik nou onbesproken.

En als wij dus een zekere versobering willen, dat men dat dan kan bestrijden nu op de zaal maar dat de emotionele bestrijding van, kijk eens wat een gevaarlijke politieke jongens, dat ze die nou wel achterwege kunnen laten. Het kan nu gewoon op de politieke zaak en het hoeft ook niet meer in het rechtse of welk hokje ook geplaatst te worden, het kan gewoon in de politieke discussie worden gebracht. En dan zal mij het hokje verder een zorg zijn als het maar zakelijk politiek is. Want iedereen deelt iedereen zo even in dat ik gewoon begrip heb gekregen voor Camiggelt in de Elsevier. Toen ze hem vroegen, wat berst U, zei hij: P.v.d.A, dus rechts van het midden.

Er is nog iets wat ik zou willen zeggen en er aan toe zou willen voegen. Dat is nl. dit, dat de problematiek waar dit rapport op steunt en de problematiek waar misschien die

Amerikanen het beter van weten of weer de Zweden straks misschien of wij. Dat is natuurlijk voor de futurologie uiterst belangrijk.

Voor de politiek is in de eerste plaats belangrijk dat het probleem daar ligt, dat er geen enkele reden voor is om neerslachtig te zijn.

Het is alleen een geweldige uitdaging. Het is een geweldige uitdaging om te zien een maatschappij te bouwen die rechtvaardiger is en die je natuurlijk niet bouwt met slagzinnen, maar dat de problematiek er wel ligt.

En ik zei daarstraks, Mansholt zegt dit en Jenkins zegt dat.

En U dacht misschien, dat doet hij opzettelijk politiek

In wezen ligt tussen die twee de hele psychologische problematiek van ons werelddeel.

En dat ze beiden gezegd hebben, dat is nl. de realiteit.

De laagstbetaalde, dames en heren, daar is het moeilijk van om het begrip versobering goed te verstaan.

En de hoger betaalde moet er mee oppassen dat hij het echt goed bedoelt en goed doet en dat het niet voor hem is en mag zijn een soort intellectuele bezigheid, die niet verder komt dan die intellectuele bezigheid en ook wel prettig kan zijn onder omstandigheden.

De ligt voor Europa en buiten Europa, ook in Amerika, liggen die problemen. En die problemen heeft ook DS'70 te zien en ik heb hoop dat wij in ons uitgewerkt program in de zomer of in het begin van het najaar daar een antwoord op kunnen geven. Een antwoord dat naar mijn gevoel andere keuze zal doen, niet omdat wij die computer zullen overrekenen, maar omdat de maatschappij bij een centrale stelling van de democratie vraagt om een antwoord waarin, voor overheid en bedrijfsleven beiden, een plaats is in deze moderne maatschappij, op een moderne wijze. Maar daarover, ik las in een van de kranten vanochtend, dat ik daarover veel zou zeggen. Maar dat heeft hij natuurlijk als een uitdaging bedoeld, hij zal sportief genoeg zijn om te begrijpen dat je pas over iets praat als je het geschreven hebt. Onmodern, maar ik vind het niet onredelijk.

Voorzitter, het is een beetje merkwaardige overgang, maar tenslotte brengt als er twee sprekers zijn, de verdeling van de werkzaamheden een zekere weglating van vraagstukken met zich mee. Voorzitter ik moet iets over die werkafspraken zeggen.

Niet te veel want er wordt in de Kamer over gedebatteerd. Ik wou graag toch dit zeggen. In de eerste plaats wou ik verantwoording voor het fractiebeleid van de fractie van DS'70 afleggen. Tenslotte, verder hoef ik niet te gaan voor acht. In de toekomst zal dat dan misschien een groter getal zijn maar de verantwoordelijkheid blijft gelijk.

Deze werkafspraken hebben daarom de fractie van DS'70 niet in beroering gebracht, omdat ik van het begin af aan toen ik ze kreeg, en dat was nadat de heer Drees minister was geworden, ik kom daar straks nog even op terug, toen heb ik daar de fractie van op de hoogte gesteld, ik heb het niet laten vermenigvuldigen, dat is heel onverstandig en ik heb de punten vermeld en ik heb gezegd bij elk discussiemoment zal ik U telkens toch opnieuw op de hoogte stellen. En aangezien je met dit autoriteitsverkeer niet weet hoe het gaat, heb ik het dus aan onze uiterst betrouwbare, gesloten secretaris de heer S. Keuning gegeven in de hoop dat een risicopercentage van 50 niet overschreden zou worden. Dat is mijn houvast.

Dus had er ook bij ons geen beroering en kreeg ik dat niet als verwijt. Maar ik las gisteravond in een van onze, wat men kan zeggen leading papers, dat Berger dat toch wel geweten zal hebben toen hij een gesprek met Biesheuvel had lang voordien, over de persoonsformatie.

Nou, ik wil U alle geheimen maar ophelderen, Drees die hard gewerkt had en helemaal niet ziek was, was op dat moment niet 100% fit. En die zei: zou jij er naar toe willen gaan en toen had ik niks anders bij me dan gedachten en geen werkafspraken ook niet op papier, die heb ik later pas gekregen.

Ik heb het daarstraks nog eens even geverifieerd of mijn herinneringen klopten. Ik had alleen de gedachte om voor DS'70 zo goed mogelijk post in het Kabinet te krijgen. En met de heer Biesheuvel is over werkafspraken niet gesproken om het enkele feit dat ik ze niet kon. Ik wil U direct zeggen als ik ze op dat moment had gekend of ze er waren, dat mijn nieuwsgierig karakter absoluut geleid had tot een gesprek daarover. Daar sta ik garant voor want ik zou alles hebben willen weten.

s wat dat betreft is hiermee de problematiek teruggebracht tot waar ze te brengen is en dat is deze, dat staat ook in de brief.

Die toenmalige fractieleiders hebben weken en weken vergaderd, een afschuwelijk aantal weken met vele partijen, ik heb opzettelijk nu een ander adjectief gebruikt.

En die hebben met elkaar lang vergaderd en ik heb het nog eens nagegaan, toen hebben ze, na gevraagd, gezegd laten we nou eens bij het officiële secretariaat navragen of er nog punten zijn die we vergeten hebben, vandaar die staccato stijl. En die punten, daar hadden die vijf zich aan gebonden. En daar moeten natuurlijk die ministers ook aan gebonden zijn, dat spreekt vanzelf. Daarvan zeggen ze, heb je ze gezien. Ja zeg ik, ik kan me namelijk nooit een minister voorstellen die iets niet zou willen zien. Dus dat is voor mij al heel simpel. En als hij het niet wil, nou dan is dat zijn verantwoordelijkheid, maar die zijn er natuurlijk helemaal niet.

Maar die fractievoorzitters, die nieuwe, die kregen dus dat lijstje en uiteraard kon het voor die uitsluitend het verzoek bevatten. Nou is het merkwaardige dat Drees het ook zo letterlijk aan mij overgebracht heeft. Ik zou je willen verzoeken, en dat is niet alleen zijn hoffelijke stijl, ik zou U willen verzoeken bij de fractiebesprekingen dit mee ernstig in de overweging te betrekken.

En de fractie heeft terecht gezegd, voorzitter dat kan niet anders zijn dan dat jij je er sterk voor maakt, maar dat we er natuurlijk wel over mogen praten. Het is geen regeerakkoord.

En daarom staat ook terecht in dit stuk: de fracties en uiteraard ook de latere voorzitters ervan zijn slechts gebonden aan het regeerakkoord. Dit staat letterlijk in de brief van de heer Biesheuvel, en verderop: het werd echter nuttig en verstandig geacht deze werkafspraken ter kennis te brengen van de huidige fractievoorzitters, waarbij het verzoek werd gedaan om bij het beraad van hun fracties en in het onderling van de regeringsfracties, zich zoveel mogelijk achter deze werkafspraken te willen stellen, zodra de daarop betrekking hebbende onderwerpen aan de orde zouden komen.

Dus, voor wat onze fractie betreft, heeft U hier de volle verantwoording en kunt U er over oordelen.

In hoeverre de Pers oordelen over een open of niet open premier wil hebben, daar sta ik buiten. Ik lees die artikelen met belangstelling en ik zal er op de daarvoor aanwezige plaats wel wat over zeggen, maar wat de verhouding betreft van de voorzitters van de regeringsfracties is de zaak zo duidelijk als het maar kan.

Waar het op wijst is natuurlijk dit, dat wij de lusten en de lasten hebben van een vijf partijen systeem, of een zes of een zeven, hoeveel hebben we er in Nederland, maar in dit geval vijf regeringspartijen. Hoewel, zoals U weet, het bij de twee partijensystemen meestal zo gaat dat er nogal wat fractiediscipline is, al zijn er grote partijen in Europa b.v. de Labour party, waarbij het niet altijd lukt. Maar dat is geen bewijs dat het niet gepoogd is. Dat is uitsluitend een bewijs van het feit dat het niet geslaagd is.

Dit zijn de werkafspraken en die staccatostijl, die inderdaad niet een voorbeeld is van: nou ja, je kan nou niet zeggen daar heeft de Lodewijk van Deijssel van deze tijd aan zitten schrijven, dat gevoel heb ik ook niet gekregen, maar dat komt ook omdat het een typische overname is van afspraken en mededelingen, want er staan ook gewone mededelingen in.

Merkwaardig is dat natuurlijk ook de mededeling dat de ministersalarissen niet zullen worden verhoogd niemand's aandacht trekt. Dat zou die wel hebben gedaan als het omgekeerd was geweest, uiteraard en terecht wil ik er nog aan toevoegen.

Dames en heren, dan wou ik nog graag iets zeggen over een paar andere vraagstukken: de loonpolitiek, de werkgelegenheid enz.

In de eerste plaats nog eens deze opmerkingen. Het is toch eigenlijk, ik heb het al eens meer gezegd het moet me nog een keer van het hart omdat het onder de huidige conjunctuur zo goed blijkt altijd, toch eigenlijk een afgrijselijke situatie. En een niet te accepteren situatie voor deze tijd dat ons land bijna gespleten is in een deel waar de welvaart zo hoog is dat het de leefbaarheid, als ik nou zelf even die onderscheiding mag maken, aantast en een paar delen wier economische structuur zodanig is, dat die mensen tegen me zeggen: nou voor ons zijn we nog niet aan het plan Mansholt toe want we leven er al in. Dat wordt dan cynisch gezegd, maar ik begrijp het wel.

En een betere ruimtelijke ordening, en daar hoort de economie bij, is een van de eerste prioriteiten in dit land. Een verplaatsing van rijksdiensten is niet het plagen van rijksambtenaren maar is een poging om evenwicht in ons land te krijgen, economisch, sociaal en cultureel. En dat is een van de eerste zaken die passen bij een heel beleid over het regionale beleid zoals ik dat dan noem en waarvan ik hoop dat de regering in dit jaar met een belangwekkende nota zal komen, die meer bevat dan de nota's die tot nu toe over deze problematiek zijn verschenen.

Dat zeg ik in de eerste plaats omdat het er uit springt bij die hele problematiek nu de conjunctuur in sommige opzichten wat terugloopt.

De tweede zaak is deze. Mijn partijgenoot en fractiegenoot S. Keuning heeft niet nagelaten bij Economische Zaken en bij Sociale Zaken, en ik heb dat dan bij de algemene beschouwingen gepoogd, maar daar gaat het altijd wat meer verloren, telkens weer de prijs-politiek en de inkomstenpolitiek centraal te stellen.

En dames en heren, hebben we dat gedaan omdat we het zo fijn vinden, nee omdat het zo wezenlijk was.

Ik heb er dan ook geen behoefte aan op een beetje overwinningsachtige, triomphale toon te spreken over het artikel van de heer Andriessen. Ik ben al veel te blij dat de fractievoorzitter van de KVP bereid is over die loon- en prijspolitiek met ons mee te denken. Dat is belangrijker dan hem af te "snieren".

Maar intussen zijn we wel een jaar kwijt, want van het begin af aan heb ik, (en er is voldoende over gesproken in de fractie waartoe ik behoor) dit benauwde gevoel gehad: 1100 miljoen beleidsombuigingen, maar ik zou haast zeggen, waar blijven ze als we de kosteninflatie, prijzen- en loneninflatie niet onder de knie krijgen. Waar blijven ze, en dan zijn er natuurlijk Nederlanders die zeggen: Oh, dat wordt door de hoger betaalden betaald, nee dames en heren daar worden de zwakkere groepen de dupe van en daarom wilden wij beheersing van lonen- en prijzenpolitiek.

Niet, omdat de rijken, maar eenvoudig omdat ons volk, in de eerste plaats de zwakken, daarvan de dupe worden. Dat is het centrale punt waar de fractie van het begin af aan over gepraat heeft, ook Uw voorzitter en waarvan ik nu hoop en verwacht van het Kabinet, verwacht, en ik hoef er verder niets aan toe te voegen, (ik verwacht altijd iets, dat is veel verstandiger), dat het ook dit jaar gerealiseerd wordt.

En dan is het voor DS'70 tenminste zinvol om te praten over een aantal andere uitermate belangrijke vraagstukken en feiten. Die zijn er en het is moeilijk genoeg, want de ontwikkelingen zijn verre van ideaal, en de problemen zijn heel moeilijk, en wij kunnen alleen een modern beleid hebben in Nederland als werkgelegenheid, belastingpolitiek, sociale zekerheidspolitiek, loonpolitiek, prijspolitiek als onderling met elkaar van doen hebbende zaken worden gezien en niet alles afzonderlijk, niet vanuit zijn of haar specialistische sector, met als gevolg dat het ook politiek dreigt zo behandeld te worden. En het is om die reden dat we dat vraagstuk centraal stellen.

En nou maakte ik daarbij, dames en heren, een opmerking: de zwakkere groepen, ja, die zwakkere groepen, die woningbouw eisen, die eisen voor de AOW, die eisen voor de oud-invaliden, de sociale eisen voor de zelfstandigen, ik doe een greep uit het totaal waarvan de oppositie zo graag wil dat we er niet over praten, maar die even zovele duidelijke bewijzen zijn van de wil van deze regering en de regeringspartijen om moderne vraagstukken modern aan te pakken. Die kunnen alleen wezenlijk verwezenlijkt worden, en dat moeten ze, als het gehele beleid als een totaliteit wordt gezien, als dat niet sectorisch wordt bekeken, als dat niet wordt bekeken afzonderlijk, alles vanuit een eigen hokje en als daarbij eventueel dan nog op bepaalde gebieden beleidsombuigingen nodig zijn, dan zeg ik: ja, ik zit niet in het Kabinet en ik weet het dus niet.

Maar wat eigenlijk iedere moderne regering zou moeten hebben, of ze in Nederland zit of in Frankrijk, maar wij zitten in Nederland, dat is een permanente commissie op hoog niveau die nagaat waar bestaande overheidstaken nog wezenlijk de functie vervullen die ze bedoeld waren te vervullen en waar "Unfug" in geslopen is en waar bij gestuurd moet worden. En dan bedoel ik natuurlijk niet dat er geen uiterst bekwame ambtenaren zijn die dat voor ministers doen, maar ik bedoel centraal, en bewust alsof je een onderneming bent die uit de rode cijfers moet blijven en de overheid moet niet uit de rode cijfers blijven met hetzelfde oogmerk als een onderneming, maar het is niet in strijd met de overheid om zo doelmatig mogelijk te werken.

En een doelmatig werkende overheid, ook de gemeentelijke, ook de provinciale zal ook dichter bij haar burgers komen doordat ze die feiten op tafel kunnen leggen en doordat ze dan voor de problemen en de oplossingen en ook de afwijzingen van eisen, begrip kan vragen omdat het verklaarbaar is en omdat het zo moeilijk begrip te vragen is als iedere burger als het ware een aantal voorbeelden voor het oprapen heeft, die er op wijzen dat het nog niet zo doelmatig gebeurt.

Dames en heren, ik heb nog een geheime afspraak gelezen.

Dan bent U meteen bij de tijd, we komen tenslotte niet elke week bij elkaar.

Ik las gisteren in een ander avondblad, dat er een geheime afspraak zou bestaan over defensie. Het zou best leuk zijn om het te vertellen maar het is niet zo.

De zaak is zo dat de commissie Rijkvorschel nog moet bevallen van een rapport.

En dat er natuurlijk duidelijk nu al door de kranten gesignaleerd zijn: verschillen van inzicht.

Maar U mag desnoods niet al te zeer op hebben met politici, maar U moet ze natuurlijk ook niet helemaal voor gek verklaren. Je moet het toch wel helemaal goed gelezen hebben voordat je zelf maar over afspraken kan denken. Het is dus een interessant bericht, ik heb er met veel belangstelling kennis van genomen, maar ik heb dit bericht maar niet u geknipt, zo gewichtig vond ik het niet.

Wij zullen over dit probleem op zichzelf voldoende discussie krijgen, naar ik aanneem, maar dan doen we het wel op het moment dat het probleem rijp is voor die discussie en dan zult U echt niet aan gebrek aan openheid te klagen hebben.

En dan tenslotte iets nog over onze partij.

Ik ben er oprecht blij mee dat onze voorzitter elke discussie, zo'n soort voorbarige discussie met wie dan ook in de kiem heeft gesmoord. Dat heeft ook helemaal geen zin.

De heer van Riel schrijft goed en graag en het is een erudiet. Maar daar hoef je niet altijd op te antwoorden, echt niet, dat verwacht hij ook niet altijd.

DS'70 staat voor deze zaak: wij moeten onze partij versterken. Dat gebeurt.

We mochten onze organisatie verbeteren en dat zal ons Hoofdbestuur, dat al een eind op weg is, zelf doen en wij moeten opbouwen een programma zoals wij er over denken en zo bedrijft je politiek. En als je het dan reeel bedrijft, dan is het zo dat op het moment dat de and zegt: ik wil met jou over jouw inhoud van je programma eens praten, dat je dan zegt: ik ben geen politieke kluizenaar.

Maar de soort gedachte alsof politiek zou kunnen zijn margarine (daar is trouwens al eens iets over geweest, meen ik, maar dat was Rama, maar dat doet er ook niet toe) dat doe je beter samen door te fusioneren en daarna de inhoud te bepalen. Dat is er in de politiek niet bij.

Ik weet wel, er zijn wel politici die het zo doen. Maar wij willen denken vanuit programma's en vanuit die programma's denkende moet je eerst ons eigen programma goed uitbouwen. En als daar vele mensen zich toe aangetrokken voelen, zoals U reeds (en dat verwacht ik), dan is dat meegenomen. En verdere flirtations op voorhand, op welke dan ook, die zijn er niet bij. En er is ook niemand mee gediend en zeker wij niet. Wij zijn gediend met onze eigen lijn, ons eigen denken, door Drees en door anderen, door v. Stuyvenberg b.v. en een heleboel anderen, om dat verder en beter uit te werken.

En als wij over het plan Mansholt praten en dat afwijzen en dat niet doen vanwege dat dat wat gehaast is, dan zeg ik: laten wij maar wat haast maken met ook die mogelijkheid van kritiek daarop, met op tafel leggen ons plan over de maatschappij die wij zien als DS'70. En dat is op zijn minst dames en heren, een partij waar de democratie een hele centrale rol in speelt.

Ik zeg wel eens een keer, tegenwoordig, in discussies: het begin van de democratie is niet het parlement, maar een ander uit laten spreken. Maar dat is een andere zaak.

Maar waarin moderne opvattingen over de economie een rol spelen en waarin men die moderne opvattingen ook verwerkt. Waarin de verantwoordelijkheid van individuen een grote rol speelt, maar aanvaard wordt het gegeven, dat de maatschappij niet is een optelsom van individuen maar als zodanig ook een eigen betekenis heeft en eigen verantwoordelijkheden onderling van die individuen met zich mee brengt.